

בענין שם יעקב וישראל

כתיב (בראשית ל"ז, ב' – ג') "אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלחה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים" ולכאן צ"ב דהתחיל (פסוק ב') "אלא תולדות יעקב יוסף" ואילו בהמשך (פסוק ג') כתיב "וישראל אהב את יוסף מכל בניו" ולמה נשתנה שמו מיעקב לישראל.

וביאר הצפנת פענח בהקדם החילוק בין שם יעקב לשם ישראל דיעקב הוא שמו של יעקב בצורה פרטית ואילו ישראל הוא שמו של יעקב כאשר הוא מסמל בצורה מסויימת את כלל ישראל. וביאר לפי"ז דהנה בברית בין הבתרים (לעיל ט"ו, י"ג) כתיב "ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה" ומבואר דמי שהוא זרעו של אברהם צריך להיות בגלות בארץ לא לו ד' מאות שנה ורק אח"כ יבוא לא"י. וכיון שיעקב אבינו הוא זרעו של אברהם הנבחר וכמבואר בנדרים ל"א ע"א "שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים והאיכא ישמעאל כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק" ועדיין לא מבואר דאה"נ דהוא ביצחק ולא כל יצחק אך מנ"ל דהוא דוקא ביעקב ולא בעשו דהא אפשר דיהיה עשו בכלל זרע אברהם ולא יעקב. ונראה דלכן הוסיף בזה הר"מ בפ"ט מנדרים הכ"א עוד מקור וז"ל שם "נדר מזרע אברהם מותר בבני ישמעאל ובני עשו ואינו אסור אלא בישראל, שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם".

וביאר הצפנת פענח דכיון שעשו לא רצה את חוב הגלות ע"כ הלך מארץ ישראל וכדהביא רש"י בפ"י החומש (לעיל ל"ו, ז') וז"ל "ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו, מפני שטר חוב של גזירת (טו יג) כי גר יהיה זרעך, המוטל על זרעו של יצחק, אמר אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת, ולא בפרעון השטר" והביאור בזה דמי שרוצה את ארץ ישראל עתה והיינו שתהיה שלו צריך הוא בהמשך לירד לגלות בארץ לא לו וע"כ עשו אמר שאינו רוצה כלל את הארץ כיון שכרוך בה גזירת הגלות והלך להר שעיר.

ועיקר קיום הגזירה של בין הבתרים מבואר בשבת י' ע"ב "ואמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים" ומבואר דהגורם לשנאה הייתה האהבה היתירה שאהב יעקב את יוסף ועשה לו כתנת פסים.

וממילא אומר הצפנת פענח דפשוט הדבר למה כאן כתוב וישראל כיון שענין זה הוא לא דבר פרטי של יעקב אלא הוא משום כלל ישראל דהוצרכו לירד למצרים לקיים את הגזירה של גר יהיה זרעך בארץ לא להם' ובא להם זה ע"י הקנאה שקינאו ביוסף ומכרוהו למצרים ממילא מובן הדבר דכאן כתבה התורה ישראל דמרמז על כללות האומה ולא על יעקב כאדם פרטי.

עוד ביאר ע"פ יסוד זה דשם יעקב הוא שם של פרט ואילו שם ישראל הוא שם על כלל ישראל דהנה לקמן (מ"ב, ל"ו) כתיב "ויאמר אליהם יעקב אביהם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כלנה" וכן לעיל מיניה כתיב יעקב ואילו בהמשך הפרשה (מ"ג, ו') כתיב "ויאמר ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אחי" ועוד שם (ח') כתיב "ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו" ועיי"ש פסוק י"א ג"כ. וביאר הצפנת פענח כנ"ל דכאשר מדברים על הגלות שהוא דין על האומה של ישראל אז יעקב אינו אדם פרטי אלא איש כללי וע"כ נקרא ישראל. וז"ל הצפנת פענח "גם כאן התחיל גדר מקור להגלות, ואז נקרא ישראל שם האומה הכללית".

ועוד הוסיף הצפנת פענח לבאר בזה דהנה בהמשך כתיב (מ"ה, כ"ז – כ"ח) "וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות" ולכאן צ"ב למה בסיפור הדברים על יעקב כתוב שם יעקב ואילו כאשר יעקב מדבר קוראת לו התורה ישראל.

וכתב הצפנת פענח לייסד את היסוד דלעיל דשם ישראל מורה על האומה הכללית אלא שהוסיף דשם בני ישראל הכוונה ג"כ על האומה הכללית מצד הבנים ולא מצד האב. והוכיח הצפנת פענח יסוד זה מהא דאיתא בחולין (ק"א ע"ב) "תניא אמרו לו לר' יהודה (הסובר שבני יעקב הוזהרו על אכילת גיד הנשה) וכי נאמר על כן לא יאכלו בני יעקב והלא לא נאמר אלא בני ישראל ולא נקראו בני ישראל עד סיני" ולכאן עיקר דברי חכמים צ"ב דהלא מצינו כמה פעמים קודם מתן תורה שנאמר בני ישראל ולא דוקא יעקב וא"כ אף הכא דאמרו בני ישראל אי"ז שולל את האפשרות של בני יעקב.

ונראה דכיון הצפנת פענח ליישב לפי יסודו הנ"ל דשם ישראל הוא על האומה א"כ אפי' אם מצאנו קודם מתן תורה שם ישראל כ"ז הוא דוקא באומה הכללית ולא בבני יעקב הפרטיים וע"כ אם כתוב באיסור גיד הנשה בני ישראל ולא בני יעקב מוכח דעיקר האיסור הוא על האומה ולא על הפרט של בני יעקב ואפי' אי"ז דקיימו דין זה מ"מ אי"ז עיקר החיוב משום הם עצמם אלא משום שהם מייצגים את האומה הישראלית.

ולכאוי לפי יסוד הצפנת פענח הנ"ל מיושב עוד הא דכתיב (שמות א', א') "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את **יעקב** איש וביתו באוי" ואיך כתבה הגמ' דשם בני ישראל מורה על לאחר סיני. ובאמת לכאוי פסוק זה כשלעצמו אומר דרשני שהרי התחיל בשמות בני ישראל וסיים ביעקב וצ"ב למה שינה הקרא מרישא לסיפא משם ישראל לשם יעקב.

ואמנם למבואר לעיל יל"פ ד'שמות בני ישראל הבאים מצרימה' היינו ירידת עם ישראל לגלות מצרים וכיון שכן הוא בני ישראל והיינו האומה בכללותה וע"כ נאמר **בני ישראל** ולא בני יעקב. ואילו אח"כ שאומר את שמות בני ישראל היינו יעקב איש וביתו באו הוא על הפרטים וע"כ נזכר שם יעקב ולא שם ישראל.

עוד הוסיף הצפנת פענח לבאר ע"פ יסודו הא דכתיב (בראשית מ"ו, ה') "ויקם **יעקב** מבאר שבע וישאו **בני ישראל** את **יעקב** אביהם ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו" ולכאוי צ"ב דאצל יעקב לא הוזכר כלל ישראל ורק ביחס לבניו הוא נקרא ישראל.

ויעוי בגמ' חולין הנ"ל (ק"א ע"ב) "מתב רבא וישאו בני ישראל את יעקב אביהם לאחר מעשה" ופרש"י **לאחר מעשה** לאחר אותו מעשה שנאבק עמו לזמן מרובה בבואו מפדן ארם והקב"ה קראו ישראל דכתיב (בראשית לה) לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל וגו'" ולכאוי צ"ב דאם הוא לאחר מעשה וע"כ כתוב בני ישראל א"כ למה כתוב יעקב והלא לאחר מעשה הוא ישראל ולא יעקב וביאר הצפנת פענח דלפי יסודו מבואר היטב דכל מה שהוא נקרא ישראל הוא דוקא כלפי עם ישראל ולא כלפי עצמו וממילא מובן דעצם הירידה למצרים הייתה בע"כ וע"כ בירידה זו הוא נקרא יעקב כיון שהוא איש פרטי ובניו הורידו אותו וזה היה התחלת הגלות וע"כ נקראים הם בזה בני ישראל.

עוד ביאר הצפנת פענח לפי יסוד הנ"ל הא דכתיב (לקמן מ"ז, כ"ח - כ"ט) "ויחי **יעקב** בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה ויקרבו ימי **ישראל** למות ויקרא לבנו ליוסף" ולכאוי צ"ב החילוק בין תחילת הפרשה שכתוב 'ויחי יעקב' לבין ההמשך שכתוב 'ויקרבו ימי ישראל למות' וביאר הצפנת פענח דכאשר מת יעקב התחיל השיעבוד של המצרים בבני ישראל וכמו שהביא רש"י (שם) וז"ל "למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם" וממילא מובן דכאשר התורה כותבת את קריבת ימיו למות היינו התחלת השיעבוד וזה היה הגורם וממילא הוא דין כללי בעם ישראל וע"כ כתוב שם ישראל על קריבת המיתה ולא שם יעקב כמו שכתוב בתחילה על עיקר חייו.

והעירני הרב מאיר הכהן שטרסר שליט"א דהנה בעיקר שמו של יעקב ישראל יש לדקדק בלשון הכתוב (בראשית ל"ה, י') "ויאמר לו אלוקים שמך יעקב. לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל" דלכאוי מבואר דשמו הוא יעקב. ואמנם לפשוטו של מקרא ודאי הכוונה בזה דהשם יעקב שהיה עד עכשיו אותו משנה ה' לישראל מ"מ וכדהביא הרמב"ן אלא שהוסיף בזה ביאור דאע"פ ששינה שרו של עשו את שמך לישראל לא נשתנה דאין לו רשות לשנות את השם וממילא עתה הוא יעקב אך מעתה יהיה ישראל מ"מ הביא הרמב"ן דהכוונה בזה דעדיין שם יעקב עליו וכן מבואר במדרשים שם (שכל טוב, ועוד). וכן בראשונים כתבו מע"ז. והיינו כנ"ל דעיקר שינוי השם הוא על האומה הכללית של ישראל ולא על האדם הפרטי יעקב.

והיה מקום לבאר ענין זה דשינוי השם שנעשה ע"י המלאך והקב"ה חתם עליו הוא כשנלחם עם שרו של עשו וא"כ הוא מלחמה כללית בין האומות ולא דבר פרטי של האדם ששמו יעקב וממילא מובן דשינוי השם הוא ג"כ רק בהקשרים כלליים של עם ישראל ולא במובן הפרטי של יעקב.

אלא שהעירוני דבהפטרות ויצא כתיב (הושע י"ב, י"ג) "ויברח **יעקב** שדה ארם ויעבד **ישראל** באשה ובאשה שמר" ולכאוי צ"ב החילוק בין יעקב לישראל. אמנם נראה דשם הקושיא פחות חזקה דיעוי במפרשים שם (מלבי"ם ועוד) שכתבו דענין יעקב שם הוא משום שמחמת העקב שעקב את אחיו הוצרך לברוח לחרן. וא"כ שם יש סיבה מיוחדת שכתוב יעקב וא"כ אין בזה כ"כ קושיא ועדיין צ"ע.

לתגובות והערות ניתן לפנות בפלא' 0548429596 או במייל yensara30@gmail.com